

BO'LAJAK TARBİYACHI-PEDAGOGLARNING KASBIY MOBİLLIGINI SHAKLLANTIRISH

Tuychiyeva Saodat

psixologiya f.n., Toshkent Amaliy fanlar universiteti

Psixologiya kafedrasini mudiri, Toshkent, O'zbekiston

Salayeva Muborak

psixologiya f.n., Toshkent Amaliy fanlar universiteti dotsenti,

Toshkent, O'zbekiston, muborakxon71@mail.ru

MAQOLA HAQIDA

ANNOTATSIYA

Qabul qilindi: 24-iyun 2023-yil

Tasdiqlandi: 26-iyun 2023-yil

Jurnal soni: 2

Maqola raqami:

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v7i7.787>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/

keywords

: maktabgacha ta'lim, pedagog-tarbiyachi, kasbiy mobillik, maktabgacha ta'lim dasturi, bolalar ta'limi, kasbiy faoliyat, kasbiy rivojlanish trayektoriyasi, kasbiy bilim, ijtimoiy tajriba.

Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarining kasbiy mobilligini shakllantirish masalalari yoritilgan.

KIRISH. Zamonaviy ta'limning vazifalaridan biri insonning tez o'zgaruvchan sharoitlarda – ham ijtimoiy, ham kasbiy faoliyatga tayyorligini ta'minlashdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi bilim va tajribalarning tez eskirib borayotgani bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning yangi kasbiy bilimlarni mustaqil o'zlashtirish va ularni o'z faoliyatida qo'llash ko'nikmasi orqali yangi mehnat sharoitlariga moslashtirishni taqozo etadi.

Ma'lumki, bugungi kunda mamlakatimizda turli shakldagi davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmoqlari shakllangan. Masalan, oliy ta'lim muassasalari huzurida professor-o'qituvchilar farzandlari uchun tashkil etilgan maktabgacha ta'lim guruhlarini, umumiy o'rta ta'lim maktablari qoshidagi maktabgacha ta'lim guruhlarini, o'quv markazlaridagi qisqa muddatli maktabga tayyorlov guruhlarini va xususiy maktabgacha ta'lim tashkilotlari turlari mavjud. Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarning ota-onalari ehtiyojlariga yo'naltirilgan pullik ta'lim xizmatlari – o'qish, chet tillari, xoreografiya, musiqa asboblari o'rgatish kabi yo'nalishlar faollashtirilgan.

Demak, bundan maktabgacha ta'lim bugungi kunda aholiga katta hajmdagi ta'lim-tarbiya xizmatlarini ko'rsatishga yo'naltirilganligini ko'rishimiz mumkin. Ayniqsa, bolalarni rivojlantirish, ularni erta ijobiy ijtimoiylashtirish, maktabga tayyorligini ta'minlash va oilalarning turli ehtiyojlariga moslashish va h.k.

Shu munosabat bilan mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimi oldiga yangi talablar qo'yilishi maktabgacha ta'lim tashkilotining bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarni kasbiy tayyorlash jarayonida ham yangicha o'zgarishlar kiritilishini taqozo qilmoqda [1, 2].

Bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarni kasbiy tayyorlash jarayonini tashkil etishda butun e'tibor maktabgacha yoshdagi bolalarning ehtiyoj, qiziqish va istaklarini hisobga olgan holda ta'lim muhitiga moslashuvchanligini ta'minlay oladigan mutaxassislarni yetkazib chiqarilishiga qaratilmoqda. Bunda, eng avvalo, bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiylashuvini muvaffaqiyatli ta'minlashlari uchun maktabgacha ta'lim dasturini to'laqonli o'zlashtirishlari va ularning oilalari bilan o'zaro munosabatlarni o'rnatishlari dardkor.

Maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish undagi ta'lim-tarbiya jarayonini bolalar faolligiga asoslangan holda ularni kattalar bilan birgalikdagi faoliyatini ta'minlashga yo'naltirilgan modelini o'zlashtirish zarurligini belgilaydi [3, 4]. Biroq, bugungi kunda bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning maktabgacha yoshdagi bolalar ta'limini tashkil etishda o'quv va intizomiy modeli doirasida ish tutishlari ustunligini ko'rishimiz mumkin. Ular ta'lim-tarbiya jarayonida bolalar bilan qadriyatli mazmunga ega bo'lgan tenglikni nazarda tutadigan faoliyat modelini qabul qilishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Qadriyatli mazmunga ega ta'limda shaxsning xulq-atvori mo'ljalga olinib, ularning insonparvarlikka yo'nalganligi aniqlanadi.

Ayni paytda ham maktabgacha ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar davom etmoqda, chunki maktabgacha ta'lim dinamikasi doimiy ravishda o'sib borayotgan ijtimoiy jarayonlarga javob beradi [5, 6]. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachi-pedagoglarning kasbda o'zini namoyon qilishi va zamonaviy jamiyatda o'zini qulay his qilishi, mehnat bozorida talabga javob berishi uchun yangi mehnat sharoitlariga tezda moslashishi va ijtimoiy-kasbiy faoliyatning navbatdagi o'zgarishlariga tayyorgarligini taqozo qiladi. Demak, pedagog-tarbiyachining kasbiy mobilligi unga kasbiy faoliyat mazmunidagi o'zgarishlarga tez moslashish qobiliyatini ta'minlovchi zaruriy shartga aylanadi [7, 8]. Bu esa, o'z navbatida, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligini shakllantirish bugungi kunda eng muhim dolzarb muammolardan biri ekanligini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Ilmiy manbalar va olib borilgan tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogika va psixologiya sohasidagi ushbu muammoni nazariy tushunishga imkon beradigan bir qancha asos-dalillar mavjud.

“Mobillik” tushunchasiga dastavval psixologik tadqiqotlar negizida aniqlik kiritilgan. Jumladan, rus psixologlari – Y.Y. Dvoretzskaya, G.E. Zborovskiy, E.A. Nikitina, I.V. Nikulina va M.N. Rutkevichlar mobillikni kognitiv va kasbiy sohalarda harakat qilish qobiliyati sifatida o'rganilgan bo'lsa, G.E. Zborovskiy, M.N. Rutkevich va E.A. Nikitinalar tomonidan esa insonni doimiy ravishda o'zgarib turadigan atrof-muhit sharoitlariga, shaxsiga subyektivlik va kasbiy xulq-atvor resurslarini boshqarishga imkon beradigan moslashish mexanizmi sifatida tadqiq qilingan [9, 10].

Shuningdek, rus pedagog olimlari L.V. Vershinina, L.V. Goryunova, S.G. Jeltova, B.M. Igoshev, Y.I. Kalinovskiy, I.V. Nikulina, va S.V. Nujnovalar kasbiy mobillik shaxsning muhim sifati yoki qobiliyati ekanligini o'rganishgan bo'lsa, L.A. Amirova, T.V. Kanaeva, G.N. Sokolova va I.V. Shcherbakovlar kasbiy mobillik shakllanish jarayonini tadqiq qilishgan. Ayniqsa, L.V. Vershinina, L.V. Goryunova, T.V. Kanaeva, D.S. Murashov va L.A. Sorokinalar kasbiy mobillikni vertikal va gorizontal yo'nalishlar bo'yicha tadqiq qilishga musharraf bo'lganlar. Ya'ni kasbiy mobillikning vertikal yo'nalishida – mutaxassisning martaba zinapoyasi bo'yab ko'tarilishi, gorizontal yo'nalishida, odamning bir lavozimdan ikkinchisiga yoki bir muassasadani boshqasiga o'tishi aniqlangan [11, 12].

L.A. Amirova, L.V. Goryunova, B.M. Igoshev, Y.I. Kalinovskiy, I.V. Nikulina, va S.V. Nujnovalarning tadqiqotlarida kasbiy mobil shaxsning zarur shaxsiy fazilatlar orasida yuqori ijtimoiy faollik, moslashuvchanlik, ijodkorlik, egiluvchanlik kabi sifatlarga to'g'risida fikr bildirilgan [13, 14].

Yuqorida keltirilgan tadqiqotlari samaradorligini ta'kidlab, shuni ham e'tirof etish kerakki, bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligini shakllantirish muammosi hali hanuz pedagogika va psixologiya sohalari doirasida

maxsus tadqiqot obyektini sifatida to'liq tadqiq qilinmagan. Ilmiy bilimlardagi bu bo'shliqni to'ldirish uchun dastlab maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligini o'rganish jarayonida yuzaga keladigan muammolar aniqlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy faoliyatini ilmiy jihatdan tadqiq qilish zarur. Bunda, asosan, bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarni tayyorlash jarayonida kasbiy mobilligini shakllantirishga ta'sir ko'rsatadigan pedagogik shart-sharoitlarni o'rganish, kasbiy mobillikni shakllantirish modelini ishlab chiqish va uning komponentlari rivojlanishini ta'minlaydigan mazmun, shakl va usullarini aniqlash zarur.

Pedagogika va psixologiya sohalari amaliyotidagi ushbu muammolarning manbai mamlakatimiz maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kasbiy mobil tarbiyachi-pedagoglarga bo'lgan ehtiyojning kundan kunga ortib borayotganligi va bunday mobillikni shakllantirish modelini ishlab chiqish uchun esa nazariy asoslarning yetarli darajada taqdim etilmayotganligi o'rtasida ziddiyatlar mavjud [15, 16]. Mazkur qarama-qarshilikni hal qilish yo'llarini topish istagi bizni mana shu tadqiqot mavzumi bilan tanlash imkonini berdi. Tadqiqotimiz muammosi nazariy jihatdan – maktabgacha ta'lim muassasasi bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarni oliy ta'lim muassasalarida tayyorlash jarayonida kasbiy mobilligini shakllantirish modelini ishlab chiqish bo'lsa, amaliy jihatdan – ularning kasbiy mobilligini rivojlantirishni ta'minlaydigan pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash bilan belgilanadi.

Biroq, hozirgi jamiyatni modernizatsiyalash sharoitida maktabgacha ta'lim tizimida bir mutaxassislik doirasida ham, turdosh mutaxassisliklarni o'zlashtirishda ham o'z kasbiy professionalizmini oshirishga qodir bo'lgan pedagog kadrlarga bo'lgan ehtiyoj bilan ularning keyingi faoliyat davomida kasbiy kompetensiyalarni mustaqil to'ldirib borish zarurligini anglamasligi o'rtasida ham ziddiyatlar mavjud. Bu ziddiyatlar asosan kasbiy bilim va kasbiy fazilatlar, jumladan, faollik, ijodkorlik, moslashuvchanlik, egiluvchanlikni rivojlantirish hamda kasbiy rivojlanish trayektoriyasini mustaqil loyihalashda yaqqol ko'rinadi. Agar mazkur qarama-qarshilikni bartaraf etish uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligini oliy ta'lim muassasalarida tayyorlash jarayonida shakllantirib borilsa, bu jarayon ularning bir kasbiy darajadan boshqasiga oson o'tishini ta'minlaydi. Bunda albatta bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligining qadriyatli-motivatsion, shaxsiy, faollik va kognitiv komponentlarini hisobga olish maqsadga muvofiq [17, 18]. Chunki har bir tarkibiy qism o'z mazmuniga egadir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarni oliy ta'lim muassasalarida tayyorlash jarayonida kasbiy mobilligini shakllantirish modelini ishlab chiqish vertikal yo'nalish bo'yicha – bir malaka toifasidan ikkinchisiga, yuqori yoki o'tish davrida ifodalangan kasbiy darajani oshirish g'oyasiga asoslanishi kerak. Gorizontal vertikal yo'nalish bo'yicha esa – bo'lajak tarbiyachi-pedagogni bosqichma-bosqich lavozim-maqomi ko'tarilishini ta'minlaydigan maktabgacha ta'lim tizimiga pedagogik kompetensiyalarni o'zlashtirishi masalasi ko'riladi. Agar maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning oliy ta'lim muassasalarida tayyorlash jarayonida kasbiy mobilligini shakllantirishda maktabgacha ta'lim tashkilotlari bilan birga uzviylikda ularning kasbiy professionalizmini shakllantirishning real hayotiy imkoniyatlarini izlab topilsa, bu masalaga osonlikcha erishish mumkin. Chunki kasbiy tayyorlash jarayoni bilan maktabgacha ta'lim tashkilotlarining amaliy faoliyatida bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligini shakllantirishni ta'minlaydigan juda keng pedagogik shart-sharoitlar mavjud.

METODLAR: tarixiy, retrospektiv va nazariy-uslubiy manbalarni tahlil qilish, olingan ma'lumotlarni umumlashtirish va sharhlash, kuzatish, suhbat, anketa, kontent tahlil, kvalimetriya va ekspert baholash.

MUHOKAMA. Ma'lumki, maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning oliy ta'lim muassasalarida tayyorlash jarayonida kasbiy mobilligini pedagogik-psixologik jihatdan maqsadga muvofiq shakllantirish *tizimli-faollik, kompetensiyaga asoslangan, andragogik va akmeologik* yondashuvlarni amalga oshirish orqali ta'minlanadi.

Tizimli-faollik yondashuvi bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarni kasbiy tayyorlash jarayonining yangi sharoitlariga moslashtirishga yo'naltirilgan "Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligi" dasturiga muvofiq amalga oshirishni ta'minlaydi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning oliy ta'lim muassasalarida egallayotgan bilimlarini

ijtimoiy va kasbiy tayyorlash jarayonining yangi vaziyatlariga yo'naltirilganligini ta'minlaydi.

Akmeologik yondashuv bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorlash jarayonida faol usul va metodlar – davra suhbatlari, ijodiy guruhlarda ishlash, ishbilarmonlik o'yinlari, muammoli pedagogik o'yinlardan foydalanish orqali kasbiy professionalizmi va kasbiy faoliyatga ijodiy munosabatini shakllantirishga yordam beradi.

Andragogik yondashuv ta'lim-tarbiya jarayonida muammoni yaratish va uni bartaraf etish bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishni ta'minlaydi. Ya'ni, bunda jamoaviy aqliy faoliyatni tashkil qiluvchi texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorlash jarayonida kasbiy mobilligini shakllantirishda uning shaxsiy integral xususiyatlarini hisobga olish lozim. Ya'ni pedagogik faoliyatning mavjud ijtimoiy-kasbiy tajribasi bilan shaxsiy munosabatlarni yangilash, moslashuvchanlik va dinamizm asosida amalga oshirish orqali samarali kechishi mumkin [19, 20].

Nazariy tahlil asosida ishlab chiqilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorlash jarayonida kasbiy mobilligini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari maqsadli tajriba-sinov ishlarini amalga oshirishni talab qildi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorlash jarayonida kasbiy mobilligini tarkibiy qismlarining mavjudligi quyidagi psixologik-pedagogik metodlar yordamida aniqlandi:

✓ V.F. Sopova va L.V. Karpushkinalarning kasbiy faoliyat va ta'lim sohasidagi hayotiy qadriyatlarining moslashtirilgan morfologik testi;

✓ K.Rojers va R.Diamondlar tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy-psixologik moslashuv diagnostikasi;

✓ ijodiy salohiyatni aniqlash testi;

✓ "Siz faol odammisiz?" testlari orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi-pedagoglarning faoliyati tahlil qilindi.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorlash jarayonida kasbiy mobilligini aniqlash bo'yicha test sinovi va so'rov natijalarining ishonchligini ta'minlovchi ekspert baholash anketasi shakli ishlab chiqildi. Mazkur metodlarni tanlash mantig'i maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligini qamrab oluvchi tarkibiy qismlarni aniqlash va ularni shakllanish darajalarini zarur miqdoriy va sifat jihatidan tahlil qilish vazifasi bilan belgilanadi.

Shu asosda tanlagan tadqiqot metodlarimiz maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligining u yoki bu komponenti mavjudligini har tomonlama aniqlash imkonini berdi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobillik darajasini aniqlash testi barcha belgilangan ko'rsatkichlar bo'yicha kasbiy mobillik darajasini aniqlashni o'z ichiga oldi. Biz kognitiv, qadriyatli-motivatsion, shaxsiy rivojlanish va kasbiy tayyorlash jarayoni komponentlari ko'rsatkichlariga mos keladigan bayonotlarni tuzdik. Bo'lajak tarbiyachi-pedagoglardan 5 balli tizimda rozilik darajasini bildirish so'ralib, ular tomonidan taqdim etilgan ballar asosida kasbiy mobillik darajasining shakllanishini aniqlab oldik.

NATIJALAR. *Kasbiy mobilligi past* bo'lgan bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarga maktabgacha pedagogika, bolalar va pedagogik psixologiya, ta'lim texnologiyalari va qonunchilik me'yorlari sohasidagi bilimlar bolalar bilan ishlash jarayonini malakali tashkil etish uchun yetarli bo'lmasligi o'z isbotini topdi. Chunki ularning bu jarayondagi harakatlari asosan intuitiv va tizimsizdir. Bo'lajak tarbiyachi-pedagoglar bilan o'quv mashg'ulotlarini o'tkazishda bir faoliyat turidan boshqasiga o'tish va uzoq vaqt davomida kasbiy shakllanish jarayonining yangi sharoitlariga moslashishlari juda qiyin kechadi. Shu sababdan ular uchun yangi ma'lumotlarni izlash, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llash murakkab bo'ladi. Ular bunda o'z harakatlari va mavjud kasbiy bilimlarini obyektiv baholay olmaydilar. Natijada bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning kamdan-kam hollarda turli ommaviy tadbirlarda qatnashadilar va kasbiy muammolarini o'zlariga mustaqil bemaol hal qilolmaydilar. Bu holat ko'pincha maktabgacha yoshdagi bolalar, ot-onalar va hamkasblar guruhlarida nizolarga olib kelishi mumkin. Ularning yangi kasbiy kompetensiyalarni egallashi, maktabgacha ta'limning yangi texnologiyalarini o'zlashtirishi, o'zini kasbiy aks ettirishga qiziqishlarining yetarli darajada shakllanmaganligi va

kasbiy rivojlanish trayektoriyasini loyihalash qobiliyatining sustligi bilan belgilanadi.

Kasbiy mobilning o'rtacha darajasiga ega bo'lgan bo'lajak tarbiyachi-pedagoglar maktabgacha ta'limning yangi paradigmasiga mos keladigan maktabgacha pedagogika, bolalar va pedagogik psixologiya, maktabgacha ta'lim texnologiyalari sohasidagi zaruriy bilimlarga egaliklari, ammo ularda bu bilimlar tizimlashtirilmagan holda bo'lishi mumkin. Shuningdek, ular huquqiy normalarni yetarli darajada bilmasligi, bu esa ularga ishonib topshirilgan bolalarning ehtiyojlari va yosh xususiyatlariga yo'naltirilgan ta'lim jarayonini tashkil etishda qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Ularda tegishli mutaxassisliklar doirasida ham, yangi kasbiy kompetensiyalarni egallashga qiziqishlari ham beqarordir. Biroq maktabgacha ta'limning yangi texnologiyalarini o'zlashtirishga bo'lgan intilishlari barqarorligi bilan ajralib turadilar. Ushbu bo'lajak tarbiyachi-pedagoglar vaqti-vaqti bilan maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxsini rivojlantirish va ijtimoiy tajribasini boyitishni ta'minlaydigan turli ijtimoiy tadbir va loyihalarda ishtirok etishga moyilliklari yuqoridir. Ularning oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorlash jarayonida kasbiy muammolar va muammoli vaziyatlarga o'ziga xos va ijodiy yechim topish, shuningdek, ular bir faoliyat turidan ikkinchisiga tez o'tishlari mumkin, biroq bu ko'pincha harakatlar stereotipiga aylanadi. Kasbiy faoliyatning yangi sharoitlariga moslashishda ichki xotirjamlik yuqori bo'lib, o'z faoliyatlarini haddan tashqari hissiy zo'riqshisiz amalga

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrdagi PQ-3261-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/-3334234>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-sonli "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-4327235>
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 21-noyabrdagi 929-sonli "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi to'g'risidagi nizomni hamda Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti ustavini tasdiqlash haqida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/-3422069>
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-maydagi 391-sonli "Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-4333062>
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrda 802-sonli "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-5179335>
6. Salayeva M.S., Shayunosova F.S., Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar kognitiv mobillogini xalqaro dasturlar asosida baholanishning o'ziga xos jihatlari / "Xalq ta'limi sohasi boshqaruv tizimini takomillashtirishning dolzarb masalalari" mavzusida Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 14-dekabr 2022 yil. - B.64-71
7. Salaeva M.S., Luxmanovna N.M. Kichik maktab yoshdagi o'quvchilarni ijtimoiy faolligini rivojlantirish // SCIENTIFIC PROGRESS VOLUME 3 | ISSUE 3 | March, 2022. ISSN: 2181-1601. Uzbekistan www.scientificprogress.uz Pages 380-383. <http://www.scientificprogress.uz/storage/app/media/3-3.%20064.%20380-383.pdf>
8. Salaeva M.S., Beknazarova X.X. Формирование мобильности личности как педагогическая проблема // SCIENTIFIC PROGRESS VOLUME 3 | ISSUE 3 | 2022 ISSN: 2181-1601. Uzbekistan www.scientificprogress.uz Pages 384-390. <http://www.scientificprogress.uz/storage/app/media/3-3.%20065.%20384-390.pdf>
9. Salaeva M.S., Мамадалиева У.С. Развитие когнитивной мобильности учащихся в начальном образовании // "Xorijiy tillarni o'qitishda yangicha yondashuvlar" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjumani. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti – T.: "Firdavs-Shoh" nashriyoti, 2022 – B. 276-281.
10. Salaeva M.S., G'ulamova S.R. Ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lajak pedagoglarning virtual akademik mobillogini shakllantirish / "Xorijiy tillarni o'qitishda yangicha yondashuvlar" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjumani. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti – T.: "Firdavs-Shoh" nashriyoti, 2022 – B. 209-213.

o'shiradilar. Ushbu toifadagi bo'lajak tarbiyachi-pedagoglar o'z harakatlari va mavjud kasbiy bilimlarini obyektiv baholashga qodirdirlar. Ular o'z faoliyatida muvaffaqiyatli qo'llashlari mumkin bo'lgan ma'lumotlar bilan ishlash ko'nikmalarini tezda egallaydilar, ammo ularda o'zlarining kasbiy rivojlanish trayektoriyasini loyihalash qobiliyati yetarli darajada shakllanmagan.

XULOSA. Xulosa o'rinda ta'kidlash joizki, mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha davlat va jamiyat talablariga muvofiq bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning manfaatlariga mos keladigan maktabgacha ta'lim mazmunining ishlab chiqilishi bilan birga ularning oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorlash jarayonida kasbiy mobillogini shakllantirishni ta'minlaydigan boshlang'ich imkoniyat va yutuqlarini baholash imkonini beruvchi nazorat o'rnatilgan. Shuningdek, bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning o'z-o'zini tarbiyalashga bo'lgan qiziqishini rivojlantirishga yordam beradigan motivatsion maydon yaratilgan bo'lib, u bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning o'z trayektoriyasiga ega kasbiy rivojlanish dinamikasiga ijobiy ta'sir qiladi.

Umuman olganda, bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarning maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatida o'zini kasbiy namoyon qilishi hamda zamonaviy jamiyatda o'zini qulay his qilishi, mehnat bozorida talabga javob berishi uchun yangi mehnat sharoitlariga tezda moslasha olishi ularning kasbiy mobillogini ta'minlovchi zaruriy shart bo'lib hisoblanadi.

11. Салаева М.С., Бекназарова Х.Х. Бошланғич таълим ўқувчиларини ижтимоий мобиллигини ривожлантириш // *Eurasian journal of social sciences, Philosophy and culture Innovative*. Academy Research Support Center UIF = 8.2 | SJIF = 6.051. Volume 2 Issue 4, April 2022. Pages 136-139. <https://zenodo.org/record/6511330#.Y1G0jnZByUK>

12. Salaeva M.S., Urazova K.V. Boshlang'ich ta'limda o'quv faoliyatning kichik maktab yoshidagi o'quvchilar psixik rivojlanishiga ta'siri / «Білім беру қызметі: инновациялық әдістер, құралдар және тәсілдер» тақырыбындағы халықаралық форум материалдары – Шымкент: «Қызмет» баспаханасы, 2022. - B.432-441. ISBN 978-601-06-8694-6

13. Salaeva M.S., Джумабаева М.Б. Педагогнинг кичик мактаб ёшидаги болаларни ижтимоий мобиллигини оширишга таъсири // *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, ISSN - 2181-2608. With Impact Factor: 8.2 SJIF: 5.426 - B. 59-62. <http://www.sciencebox.uz/index.php/jis/article/view/1552>

14. Salaeva M.S. Professional darajaga erishish maqsadida pedagogning virtual mobillogini rivojlantirish / "Xorijiy tillarni o'qitishning dolzarb masalalari: muammolar va yechimlar xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjuman materiallari. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti. Elektron to'plam. 2021-yil 5-may. - B.230-234.

15. Salaeva M.S., G'ulamova S.R. Ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lajak pedagoglarning virtual akademik mobillogini shakllantirish / "Xorijiy tillarni o'qitishda yangicha yondashuvlar" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjumani. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti – T.: "Firdavs-Shoh" nashriyoti, 2022. – B. 209-213.

16. Salaeva M.S. Psychological conditions for personal and professional development of future teachers. // Washington DC, USA International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS). ISSN: 2643-640X. With Impact Factor: 3.2. Vol.5 Issue 3, March - 2021.- P.231-233. <http://ijeais.org/wp-content/uploads/2021/3/IJEAIS210342.pdf>

17. Salaeva M.S. Personal and professional self-development of a teacher to achieve a professional level. // Washington DC, USA International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS) ISSN: 2643-640X. With Impact Factor: 3.2. Vol.5 Issue 3, March - 2021. - P.234-237. <http://ijeais.org/wp-content/uploads/2021/3/IJEAIS210343.pdf>

18. Salaeva M.S. Formation of teacher professionalism as an integration psychological event in the context of globalization of education // Hindiston. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) eISSN: 2456-6470 Impakt faktor: 6.005. Special Issue – IDMR2021. April 2021. - P.109-111. <https://www.slideshare.net/vogeshjtsrd/formation-of-teacher-professionalism-as-an-integration-psychological-event-in-the-context-of-globalization-of-education>

19. Salaeva M.S., Djumabayeva M. Formation of virtual academic mobility of future teachers in the context of education information // International Multidisciplinary Scientific Journal (IMSJ)

ISSN: 2091-573X. With Impact Factor: 3.2. Volume 1. Issue 1, June 2021.- P. 36-37. Google scholarship <https://www.sciencepublish.org/>
20. Salaeva M.S., Koshnazarova M.A., Abdukodirov G., Radjabova D.A. Professionalism of the Teacher as a Pedagogical

Credo in the Age of Innovation // *Specialis ugdymas / Special education* 2022 1(43). Pp. 10571 – 10576.
<https://www.sumc.lt/index.php/se/article/view/1637>